

ESTETIK MADANIYAT TUSHUNCHASINING MOHIYATI VA RIVOJLANISH BOSQICHLARI

Gaybullaeva Shodiyona Tashpulatovna

Alfraganus universiteti Falsafa

mutaxassisligi 1-bosqich magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada estetik madaniyat tushunchasining mohiyati, tarkibiy qismlari va rivojlanish bosqichlari tahlil etilgan. Estetik madaniyat insonning go‘zallikka bo‘lgan munosabati, didi, tafakkuri va ijodiy qobiliyatlarini shakllantirishda muhim omil hisoblanadi. Muallif estetik ehtiyoj, ideal, tafakkur, his-tuyg‘u va faoliyat kabi asosiy tarkibiy qismlarini ajratgan holda, ularning shaxs kamoloti va jamiyat taraqqiyotidagi o‘rnini ochib bergan. Shuningdek, estetik madaniyatning bolalikdan to voyaga yetguncha bo‘lgan bosqichlari izchil yoritilgan.

Kalit so‘zlar: Estetik madaniyat, estetik ong, estetik ehtiyoj, estetik ideal, estetik tarbiya, madaniy qadriyat, ijodkorlik, shaxs kamoloti.

Kirish: Zamonaviy jamiyatda barkamol insonni tarbiyalash jarayonida estetik madaniyat alohida o‘rin egallaydi. Bu tushuncha nafaqat insonning go‘zallikka bo‘lgan munosabati, balki uning ichki dunyosining boyligi, didi, madaniy qadriyatlarni anglash va ularga amal qilish darajasini ham ifodalaydi. Estetik madaniyat — bu shaxsning go‘zallikni sezish, idrok etish, yarata olish va uni qadrlash qobiliyatining yig‘indisidir. Estetik madaniyat – insonning estetik faoliyati jarayoni, uning natijasida yaratilgan moddiy va ma’naviy qadriyatlar bo‘lib, shaxsni shakllantirish va kamolotida muhim omil bo‘lgan ijtimoiy hodisadir. Estetik madaniyat shaxs, millat, jamiyatning o‘z-o‘zini anglashi ham demakdir. Chunki estetik madaniyatda ijtimoiy birliklarning ehtiyojlari va manfaatlari, o‘ziga xosliklari, jahon tarixida tutgan o‘rni, turli ijtimoiy tizimlarga bo‘lgan munosabati ham o‘z ifodasini topadi. U jamiyatning ma’naviy-ma’rifiy taraqqiyoti, milliy o‘zlikni anglash, badiiy-estetik qadriyatlarni shakllantirish va avlodlar ongiga singdirishda muhim ahamiyat kasb etadi.[1]

Bugungi kunda estetik madaniyat nafaqat san’at, adabiyot va arxitektura kabi sohalar bilan cheklanmaydi, balki kundalik hayotimizda, odamlar o‘rtasidagi muloqotda,

kiyinish madaniyatida, muhitga bo'lgan munosabatda ham yaqqol namoyon bo'lmoqda. Shu boisdan, estetik madaniyatni keng qamrovli tushuncha sifatida o'rganish, uning mohiyati, tarkibiy qismlari hamda tarixiy rivojlanish bosqichlarini tahlil etish dolzarb ilmiy-amaliy vazifa bo'lib qolmoqda.

Muhokama va natijalar: Estetik madaniyat — bu insonning borliqni estetik idrok etish darajasi, go'zallikni his etish, tushunish va uni ifodalash orqali o'zini va atrof-muhitni go'zallashtirishga bo'lgan intilishidir. Bu tushuncha shaxsning ma'naviy olami, didi, estetik ehtiyojlari, qadriyatlari va madaniy me'yorlar bilan chambarchas bog'liqdir. Estetik madaniyat shaxsning umumiy madaniyatining ajralmas qismi bo'lib, u go'zallikni anglash, qadrlash, estetik faoliyat bilan shug'ullanish orqali namoyon bo'ladi.

Estetik madaniyat insonda jamiyatda qabul qilingan madaniy va axloqiy me'yorlarga asoslangan go'zallik tushunchalarini shakllantiradi. U shaxsning ijtimoiylashuvi, san'atni anglash, mehnat va turmushdagi go'zallikni idrok etish qobiliyatlarini rivojlantiradi. Estetik madaniyat — bu faqatgina san'at asarlarini tushunish emas, balki kundalik hayotdagi estetik qadriyatlarni anglab yetish va ularga amal qilishni ham anglatadi.[2]

Estetik madaniyatning tarkibiy qismlariga: Estetik ehtiyoj — shaxsning go'zallikka bo'lgan tabiiy ehtiyoji. Bu ehtiyoj bolaning kichik yoshidanoq paydo bo'ladi va ta'lim-tarbiya jarayonida rivojlanadi; Estetik bilim va tafakkur — shaxsning san'at, tabiat va jamiyatdagi estetik hodisalarni tahlil qilish, solishtirish va baholash qobiliyati. Bu tafakkur orqali inson go'zallik mezonlarini chuqurroq anglaydi; Estetik tarbiya — bu shaxsda go'zallikni anglash, his etish, qadrlash va uni yaratish qobiliyatini shakllantirishga yo'naltirilgan tarbiya jarayonidir. U insonning didini, estetik ehtiyojlarini, go'zallikka bo'lgan munosabatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Estetik hislar — estetik obrazlar va hodisalarga nisbatan sezgi va kechinmalar. Masalan, san'at asaridan zavqlanish, musiqadan ruhlanish, tabiat manzarasidan hayratlanish; Estetik faoliyat — insonning ijodiy faoliyati, masalan, rasm chizish, she'r yozish, kiyinish madaniyati, hayotni bezashga qaratilgan harakatlar. Bu faoliyat estetik did va madaniyatni rivojlantiradi.

Estetik madaniyatning asosi bo'lgan estetik tarbiya - aqliy, axloqiy, jismoniy tarbiya bilan aloqadorlikda rivojlanib kelgan. Tarbiyaning bu yo'nalishi jarayonida shaxsning

estetik rivojlanishi amalga oshiriladi va estetik tarbiya, bu atrofdagi voqelikda, tabiatda, jamoat hayotida, san'at hodisalarida, go'zallikni maqsadga muvofiq ravishda idrok etish va to'g'ri anglash, baholash va yaratish qobiliyatini tarbiyalashdir. "Estetik tarbiya" atamasi birinchi bo'lib buyuk olmon faylasufi Fridrix Shiller tomonidan ilmiy muomalaga kiritilgan. Shiller ta'kidlaydiki – "Faqat go'zallikdangina, biz bir paytning o'zida, ham individ, ham odamzod sifatida zavq ola bilamiz. Hissiyot bandasi bo'lgan insonni oqil insonga aylantirish, faqat uni estetiklashtirish orqaligina ro'y berishi mumkin.[3]

Qadimgi Yunonistonda estetik tarbiyaning maqsadi, fuqarolarni har tomonlama kamol toptirib, "ruh va tana" mukammalligi va uyg'unligini qaror toptirishga qaratilgan edi. Suqrot, o'z nutqida, "chiroyli", "yaxshi" va "foydali" tushunchalarni ifodalaydi.

A.Sher ta'kidlaganidek: Estetik madaniyat shaxs-jamiat-shaxs tizimida mavjud bo'lib, bunda shaxs madaniyati ustuvor ahamiyatga ega. Ya'ni estetiklashga shaxs jamiyatni estetiklashtiradi, estetiklashgan jamiyat esa, o'z navbatida yangi darajadagi estetiklashgan shaxsni yaratadi va shu tartibdagi o'zaro ta'sir millatning qadam-baqadam komillik darajasiga ko'tarilishi uchun xizmat qiladi.[4]

Estetik madaniyatning rivojlanishi shaxsiy va ijtimoiy omillarga bog'liq holda bosqichma-bosqich shakllanadi. Ularning asosiylari quyidagilardir:

1. Boshlang'ich bosqich (ilk bolalik) — bu bosqichda estetik madaniyat asosan oila va atrof-muhit ta'sirida shakllanadi. Bolaning ranglar, tovushlar, shakllarga bo'lgan qiziqishi ortadi. Bu bosqichda ona tili, ertaklar, bolalar musiqasi, rang-barang muhit katta rol o'ynaydi⁵.

2. Tarbiyaviy bosqich (maktab davri) — estetik madaniyat maktab ta'limi orqali rivojlanadi. Dars jarayonida musiqa, tasviriy san'at, adabiyot va teatr kabi fanlar orqali estetik did va idrok boyitiladi. Maktabda estetik tarbiya jamiyat tomonidan ma'qullangan qadriyatlarga asoslanadi.

3. Ijodiy bosqich (yoshlar va kattalik davri) — bu bosqichda insonda mustaqil estetik qarashlar, ideal va ehtiyojlar shakllanadi. Estetik ong rivojlanadi, ijodiy faoliyat kengayadi. Shaxs hayotni go'zallashtirishga ongli ravishda harakat qiladi.[5]

4. Ijtimoiy-madaniy bosqich (jamiyat darajasida) — bu bosqichda estetik madaniyat milliy va umuminsoniy madaniyatning ajralmas qismiga aylanadi. Estetik qadriyatlar madaniy meros, san’at va ommaviy madaniyat orqali avloddan-avlodga o’tadi.

Estetik madaniyat shaxsda go‘zallikka, nafislikka, poklikka intilishni kuchaytiradi. Bu esa o‘z navbatida axloqiy madaniyatni mustahkamlashga xizmat qiladi. Estetik qadriyatlar orqali inson o‘zining ichki dunyosini boyitadi, jamiyatda ma’naviy uyg‘unlikka erishiladi. Shu sababli, estetik madaniyatni rivojlantirish barkamol avlod tarbiyasining ajralmas qismi hisoblanadi.[6]

Estetik madaniyat inson hayotining barcha sohalariga — mehnat, muloqot, uy-joy, libos, hatto texnologiyalar dizayniga ham o‘z ta’sirini ko‘rsatadi. Bu esa uni nafaqat san’at sohasi, balki butun jamiyat taraqqiyoti uchun zaruriy omilga aylantiradi.

Xulosa

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, Estetik madaniyat bugungi kunda jamiyat taraqqiyotining muhim ko‘rsatkichlaridan biri sifatida e’tirof etilmoqda. Insoniyat tarixiy taraqqiyoti davomida estetik qadriyatlar orqali o‘zining ichki dunyosini boyitgan, jamiyatda go‘zallik, nafislik, uyg‘unlik kabi tushunchalarni shakllantirgan. Ushbu maqolada tahlil etilganidek, estetik madaniyat — bu insonning go‘zallikni anglash, his etish, baholash va yaratishga bo‘lgan ichki ehtiyoji va ijtimoiy tayyorligini ifodalovchi murakkab madaniy hodisadir. Estetik madaniyat o‘z ichiga bir necha muhim tarkibiy qismlarni oladi: estetik ehtiyoj, estetik ideal, estetik bilim va tafakkur, estetik his-tuyg‘ular hamda estetik faoliyat. Har bir komponent insonning estetik ongini shakllantiradi, uni badiiy, madaniy va ijtimoiy jihatdan yetuk shaxs sifatida voyaga yetishiga zamin yaratadi. Shu bois, estetik madaniyatni rivojlantirish – bu faqatgina san’at bilan shug‘ullanish emas, balki har bir kishining kundalik hayotda go‘zallikni yaratish va qadrlash madaniyatini shakllantirishga xizmat qiladi.

Xulosa o‘rnida aytish mumkinki, Jamiyat taraqqiyotida estetik madaniyatning ahamiyati beqiyosdir. U nafaqat inson didi va ijodkorligini oshiradi, balki axloqiy me’yorlar, ma’naviy qadriyatlar va ijtimoiy ong shakllanishiga ham xizmat qiladi. Ayniqsa, globallashuv va axborot oqimi kuchayib borayotgan hozirgi zamonda estetik

madaniyat milliy o'zlikni anglash, madaniy merosni asrab-avaylash va ma'naviy uyg'unlikni ta'minlashda muhim omil sifatida namoyon bo'lmoqda.

Shu boisdan, estetik madaniyatni rivojlantirishga qaratilgan ta'lim-tarbiya, ijtimoiy loyihalar, san'at va madaniyat sohasidagi islohotlar davlat va jamiyat oldida turgan ustuvor vazifalardan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Kadirova D.S. Nafosat falsafasi. Darslik. – T.: Mumtoz so'z, 2022
2. Rasulov A. *Estetik madaniyat asoslari*. T.: O'zbekiston, 2016.
3. Kadirova D.S. Nafosat falsafasi. Darslik. – T.: Mumtoz so'z, 2022
4. Abdulla Sher. *Estetika / Darslik*. – T.: O'zbekiston, 2015.
5. Yuldasheva N. *Madaniyat va estetik tafakkur rivoji*. Toshkent davlat pedagogika universiteti nashri, 2022.
6. G'ulomov X. *Milliy qadriyatlar va estetik tarbiya*. T.: Ma'naviyat, 2015.